

Napsala Ludmila Lantová

(E*forum, 10. 03. 2021)

*Literární historička a editorka **Ludmila Lantová (19. září 1926 - 28. února 2021)**, mj. autorka novátorské a stále inspirativní monografie Hledání hodnot. (O literární kritice devadesátých let) (1969), patřila na počátku sedmdesátých let k zakladatelskému lexikografickému týmu, který vytvořil koncepci Lexikonu české literatury; na přípravě všech jeho dílů se pak jako autorka a redaktorka v následujících desetiletích významně a obětavě podílela. Její interpretační erudici, umění výstižné charakteristiky připomínáme drobnokresbou První reportáže I. Olbrachta, jíž v roce 1981 přispěla do strojopisného sborníku k sedmdesátinám Rudolfovi Havlovi (usp. Jaroslav Kolár, Jiří Opelík a Jiří Pelán, sv. 3, s. 396–399).*

lm

Ludmila Lantová: První reportáže I. Olbrachta

Mladý Ivan Olbracht se zdá k reportážní tvorbě jakoby předurčen svým zaujetím pozorovat (později v úvahových partiích Zamřížovaného zrcadla je sám charakterizoval jako „lasiččí zvědavost“), darem živého postřehu i schopností vidět zvláštní rysy sledované reality a lehce je zachytit konkrétním obrazem. Už mladistvá korespondence s rodiči – hlavně v dopisech z Berlína a z prázdninové cesty na Helgoland – obsahuje výstižné charakteristiky postav, líčení veřejného dění a popisy prostředí, které působí jako literárně ztvárněné motivy a osamostatňující se drobné reportážní texty.

Empirismus, který je typickým prvkem Olbrachtova talentu, brzy ovlivnil žánrovou skladbu jeho díla. Vedle příležitostných básnických pokusů a raných povídek orientovaných k prostředí měšťanských rodin se v něm začíná uplatňovat tendence zachytit život v jeho rozpornosti a pohybu bezprostředněji, než umožňoval žánr autorem sice metodicky vedený k životní empirii a k důsledné objektivitě pohledu, vázaný však přesto silně požadavky tradiční prozaické fabulace. Bylo už psáno o tom, jak v dalším vývoji své prózy Olbracht popíral vazby tohoto rozvíjení a „vyřešení“ fabule – v povídce Žak ze Zlých samotářů a v románu Žalář nejtemnější – zdůrazněnou nejednoznačností a „nedokončeností“ epického děje. Zároveň se však v jeho díle formovala i souvislá linie prací směřujících od syžetové prózy k žánru slučujícímu záznam bezprostředního dojmu a formulaci osobního stanoviska, úvahu a racionální analýzu, jedinečný dokument a lyrickou evokaci atmosféry bez prostřednictví ideově tematických konstrukcí. Prvními pokusy o prózy tohoto typu bylo roku 1906 několik drobných črt v časopise Pokrokové Podkrkonoší, v nichž šlo zatím o zachycení

jedinečného ovzduší, okamžité nálady, prchavého fyziologického stavu (procesí v letním horku, voják na únavném pochodu apod.). V této linii dokumentu blízké, nefabulované brzy dominovala reportáž, která se pak výrazně prosadila v celé další autorově tvorbě.

K prvním pokusům o reportážní žánr přivedla Olbrachta ještě v době jeho pražských studií roku 1908 žádost redaktora Antonína Macka, aby mu pro Rudé květy napsal slovní doprovod k několika kresbám lidových typů z Podkrkonoší od malíře J. Blažka. Z tohoto vnějšího podnětu vznikly dvě z nejpozoruhodnějších próz Olbrachtových počátků, nazvané Spiriti a Domáci průmysl v Podkrkonoší. Zájem o lidové duchovectví v první z nich, který byl rodinným dědictvím po autorovi Blouznivců našich hor, mohl Olbracht v reportážním pojetí důsledněji orientovat přímo k analýze sociálně psychologické podstaty jevu. Vzájemná konfrontace informativních a úvahových pasáží s popisy seancí a záznamy rozhovorů s přívrženci hnutí podává jak konkrétní představu o vnějších projevech, formách a ideových filiacích podkrkonošského blouznivectví, tak sondu k jeho obecné sociální a antropologické motivaci; lokální podoba spiritismu se svými často bizarními rysy nabývá tím hlubšího rozměru jako „bolest člověčenství, tíha lidského utrpení, šířavá touha po štěstí a spravedlnosti – bolestná a zoufalá“.

Na obdobné monumentalizující gradaci postupující od zvláštního (až groteskního) povrchu reality k odhalení obecně lidských postojů je založena i reportáž o krátké konjunktře domáckého korálkářství na sklonku devatenáctého století. Dramatické líčení neobvyklých projevů lidové mentality ve dvou letech náhlého přílivu peněz do chudých podhorských vsí a na první pohled nepochopitelné, divoké marnotratnosti se skládá ze zlomků autentických lidských osudů a gest, z drobných vzpomínek na postavy, které se tehdy proslavily a na jejichž furiantství se v kraji dosud nezapomnělo, z přílivu nejrůznějších konkrétních detailů vyvolávajících představu okamžitého hromadného opojení. Strhujícím proudem dílčích motivů (opírajících se o vlastní vědomosti o událostech z nedávné minulosti, které už působily jako součást krajového mýtu, i o „autentické“ informace pamětníků – svých semilských příbuzných) vytváří Olbracht modelový obraz situace „z konce řádu“, v níž se převracejí a ruší zkonvenčené hodnoty. Korálkářská konjunktura se svými důsledky v oblasti sociální psychologie se objevuje v první řadě jako rozkolísání ustáleného sociálního řádu a jako rána vžitým sociálním představám. V rámci líčení dobové „vymknutosti“ – prostého jakéhokoliv moralizujícího komentáře – objevil mladý Olbracht své velké téma: obraz lidí vybočujících svým jednáním živelně z ustáleného společenského pořádku, v jejichž zdánlivě nerozumných činech se však realizuje sám vnitřně rozporný život spontánně rušící konvence. Postavy živelných buřičů, odbojníků, lidí, kteří se třeba jen jediným gestem „vzpřičili“ tísníciému řádu, později známé zejména ze Zlých samotářů, ze Zamřížovaného zrcadla a z Nikoly Šuhaje, zahrnují i tyto kolektivní hrdiny z doby krátké korálkářské konjunktury v ztraceném kraji pod Krkonošemi. Divoké hýření a marnotratnost vidí Olbracht jako draze placené gesto vzpoury, které si však svou opravdovostí zachovává hodnotu i samozřejmou krásu. „Žili dvě leta. Zahýřili si jednou, jedinkrát za celého života a zahýřili si hrdě. Dvě leta dívali se na ně nadutí

měšťáci a pyšní sedláci se zlobou a závistí. A to bylo velmi krásné. Jako stará panna vzpomíná na hřích mládí... Ach, snad to stálo přece jen za to!“ (V ironizující stylizaci se situace „zahýřit si jednou a hrdě“ vrací po několika letech drobným příběhem německého vězně v reportáži Oživené hroby z Rezervistových dopisů.)

Rané reportáže z Podkrkonoší jsou malými mistrovskými kusy žánru, který se stal pro Olbrachta typickým, a který autor už před první válkou rozvíjel jak v linii směřující k uměleckému zobecňování popisovaných lidských osudů, tak v linii reportáže žurnalisticko-odborného typu, tíhnoucí k maximální informaci a založené na charakteristickém dokumentárním detailu a jeho racionálně pojatém výkladu.

www.ipsl.cz